

תשעה באב תשפ”א

תוכן הבכיה על החורבן

זמן זה הוא זמן 'בכיה', וכמו שמזכירים בתפילה ובקינות כגון:

בְּלִיל זֶה יִבְכּוּן וַיִּילְלוּ בְּנֵי. בְּלִיל זֶה חָרַב בֵּית קִדְשֵׁי וְנִשְׂרְפוּ אַרְמוֹנָי. וְכָל בַּיִת יִשְׂרָאֵל
יִהְיֶה בִּיגוֹנֵי. וַיִּבְכוּ אֶת הַשְּׂרָפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה'. (קינה)

עַל כֵּן צִיּוֹן בָּמַר תִּבְכֶּה. וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ. לְבִי לְבִי עַל חֲלָיִהֶם. מַעֵי מַעֵי עַל
חֲלָיִהֶם. (תפילת נחם)

ויסודו כבר מפורש הרבה במקרא, כגון:

בָּכוּ תִבְכֶּה בְּלִילָהּ וְדָמְעָתָה עַל לְחִיָּה (איכה)

חֹמֹת בַּת צִיּוֹן הוֹרִידֵי כְנַחַל דָּמְעָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֵל תִּתְּנֵי פּוּגַת לֶךְ אֵל תִּדְּם בַּת עֵינָךְ
(איכה)

וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת וּתְבוֹאֵינָה וְאֵל הַחֲכָמוֹת שְׁלַחוּ וּתְבוֹאֵנָה וּתְמַהֲרָנָה וּתְשַׁנֶּה עֲלֵינוּ נְהִי
וּתְרַדְּנָה עֵינֵינוּ דָמְעָה וְעַפְעָפֵינוּ יִזְלוּ מֵיָם (ירמיה ט)

מִי יִתֵּן רֵאשֵׁי מַיִם וְעֵינֵי מְקוֹר דָּמְעָה וְאֶבְכָּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֵת חֲלָלֵי בַת עַמִּי (ירמיה ח').

עַל נְהָרוֹת בָּבֶל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזַכְרָנוּ אֵת צִיּוֹן (תהילים קל"ז).

ויותר מכך דרשו חז"ל שאפילו הקב"ה בוכה, והוא מה שאמר הכתוב:

וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה-נַפְשֵׁי מִפְּנֵי גֹהַ וְדָמְעָה תִדְּמַע וְתִרְדַּע עֵינֵי דָמְעָה כִּי
נִשְׁבָּה עֲדָר ה' (ירמיה י"ג).

ובתיקון חצות נתקבצו פסוקים רבים יחד על הבכיה:

כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רַחַל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאַנְהָ לְהַנְחִים
עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ: יְהוָה מִפְּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְעוֹן קִדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שִׂאָג יִשְׁאָג עַל נְהוּ: וַיִּקְרָא
אֲדָנִי יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְרָה וּלְחֶגֶר שָׁק: עַל אֵלֶּה אָנִי בּוֹכִיָּה
עֵינֵי עֵינֵי יִרְדָּה מַיִם כִּי רַחֵק מִמְּנֵי מְנַחֵם מְשִׁיב נַפְשֵׁי הָיוּ בְּנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב: הֵן
אֲרָאֵלִם צָעֲקוּ חֲצָה מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹם מִרְ יִבְכּוּן:

ואמרו בגמרא (חגיגה ה' ע"ב) ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה אמר
רב שמואל בר אינאי משמיה דרב מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו מאי מפני גוה
אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים

ר' שמואל בר נחמני אמר מפני גאוותה של מלכות שמים ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי ובבתי בראי לא והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק שאני חרבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון.

ודמוע תדמע ותרד עיני דמעיה כי נשבה עדר ה' אמר ר' אלעזר שלש דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן ואיכא דאמרי אחת על ביטול תורה בשלמא למאן דאמר על ישראל שגלו היינו דכתיב כי נשבה עדר ה' אלא למאן דאמר על ביטול תורה מאי כי נשבה עדר ה' כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה.

מפורשת כאן חובת הבכיה, לא רק של דרי מטה אלא אפילו דרי מעלה, ואפילו הקב"ה עצמו.

והדברים יותר מפורשים במדרש, והוא מה שאמרו בילקוט שמעוני איכה רמז תתקצו, ובדומה בפתיחה לאיכה רבה:

בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא להחריב את בית המקדש, אמר כל זמן שאני בתוכה אין האויבים נוגעים בה, אלא אכבוש עיני ממנה ואשבע עליה שלא אזקק לה עד עת קץ ויבאו אויבים ויחריבו אותה, מיד השיב הקדוש ברוך הוא ימינו והחזירה לאחוריו שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב.

באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו באש, כיון ששרפוהו אמר הקדוש ברוך הוא שוב אין לי מושב בארץ כל הארץ לא שלי הוא אלא אסלק שכינתי ממנה, באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו, בכה הקדוש ברוך הוא ואמר מה עשיתי שהשריתי שכינתי למטה בשביל ישראל ועכשו שחטאו חזרתי למקום הראשון ח"ו שהייתי שחוק לאומים ולעג לבריות.

באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה, אמר לו למה אין אתה מניח אותי לבכות אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה שנאמר ואם לא תשמעוהו במסתרים תבכה נפשי מפני גוה, אמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת בואו אני ואתם ונלך לביתי ונראה מה עשו לו האויבים, מיד הלך הקדוש ברוך הוא ומלאכי השרת וירמיה לפניו, כיון שראו בית המקדש אמר בודאי זה היה ביתי וזה היה מנוחתי שבאו האויבים שם ועשו כרצונם, באותה שעה היה הקדוש ברוך הוא בוכה וצועק ואומר בני היכן הם, כהני ולויי היכן הם, אדירי היכן הם, ומה אעשה כמה פעמים התריתי בכס שתחזרו בתשובה ולא אביתם.

אמר לו הקדוש ברוך הוא לירמיה מה אתה רואה היום, אני דומה לאחד שהיה לו בן ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך וקרא לאברהם יצחק ויעקב ומשה מקבריהם כי הם יודעים לבכות, אמר לפניו רבש”ע איני יודע היכן משה קבור, אמר לו לך ועמוד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שקרעוהו אויבים.

מיד הלך ירמיה למערת המכפלה לאבות העולם ואמר להם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקדוש ברוך הוא, אמרו לו מה היום מימים שאנו מתבקשים לפני הקדוש ברוך הוא, אמר איני יודע מפני שהיה ירא לומר להם חורבן בית המקדש אמר עכשיו יאמרו לי בימך הייתה זאת לבנינו, הניחם ירמיה והלך ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד שהגיע זמן שאתה מתבקש לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לו מה היום מימים שאני מתבקש לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לו איני יודע, שהיה ירא לומר חורבן בית המקדש, הניח את ירמיה והלך אצל מלאכי השרת שהיה מכיר אותם משעת מתן תורה, אמר להם משרתים עליונים אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקדוש ברוך הוא, אמרו לו בן עמרם אינך יודע שבית המקדש היה קיים ועכשיו הרי הוא חרב בימי ירמיה, וישראל גלו ואתה מתבקש לספוד ולבכות.

מיד קרע בגדי כבוד שהלבישו הקדוש ברוך הוא והניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה והלך אצל אבות העולם, אמר לו אביו עמרם מה זאת לך בני, אמרו לו אבות העולם משה רועה ישראל מה היום מימים, אמר להם אבות אבותי אין אתם יודעים שבית המקדש חרב וישראל גלו לבין אומות העולם, מיד הניחו ידיהם על ראשם וקרעו בגדיהם והיו צועקים ובוכים והולכים עד שערי בית המקדש, כיון שראה אותם הקדוש ברוך הוא חגר שק ותלש בשערו ואלמלא מקרא כתיב אי אפשר לאמרו, הדא הוא דכתיב ולקרח ולחגור שק, והיו בוכים והולכים משער לשער כאדם שמתו מוטל לפניו, והקב”ה מספיד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו הצליח, אוי להם לזקנים שבזקנותם חרב ביתם וכו’.

בכל הדברים האמורים אנו מוצאים בכי רב, ואף רואים עת מעלת הבכיה וחובתה במערכת אבלות החורבן. אך המתבונן ימצא כי אין זה בכי רב אלא בכיות רבות, שכמה וכמה מיני בכי שנו כאן, יש בכי של מעלה ויש בכי של מטה, יש בכי על העבר ויש בכי על העתיד, יש בכי של צער וצרה, ויש בכי של געגועים וכמיה.

נפתח בתחילה בחילוק ההעולה להדיא בין בכי של מעלה לבכי של מטה, והוא במה שאמר הקב”ה לירמיהו ”ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך וקרא לאברהם יצחק ויעקב ומשה מקבריהם כי הם יודעים לבכות”, וכי ירמיהו לא ידע לבכות, והרי הוא כבר אמר בנבואתו מ”י יתן ראשי מים ויעיני מקור דמעה ואבקה יומם ולילה את חללי

בת עמי”. ויותר בדרשות חז”ל שהיה הולך כל הדרך ובוכה. אלא ודאי שבשתי בכיות הכתוב מדבר, ישנה בכיה של מעלה ודרי מעלה, וישנה בכיה של מטה, מה הם שתי הבכיות, ומה החילוק ביניהם.

נבין זאת מהחילוק בין המקוננים בפטירת משה רבינו ע”ה. דאמרו במדרש באותה שעה נשקו הקדוש ברוך הוא ונטל נשמתו בנשיקת פה, והיה הקדוש ברוך הוא בוכה מי יקום לי עם מרעים מי יתצב לי עם פעלי און, ורוח הקדוש אומר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. שמים בוכין ואומרים. אבד חסיד מן הארץ. ארץ בוכה ואומרת וישר באדם און. וכשבקש הושע רבו ולא מצאו היה בוכה ואומר הושע ה’ כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, ומלאכי השרת אומרים. צדקת ה’ עשה, וישראל היו אומרים ומשפטיו עם ישראל.

המתבונן ימצא חילוק בין כל המקוננים ובין קינתו של הקב”ה, שכולם מקוננים על מה שהיה, אבל קינתו של הקב”ה היא על מה שיהיה, על מי יקום לי בעתיד עם מרעים, כיון שעני עולם רואות את שבפניהם, אבל ראיתו של הקב”ה היא ראייה הכוללת כאחד את כל הזמנים.

עדין נבין גם בקינה על המקדש, כאשר ירמיה מקונן על מה שהיה, אומר לו הקב”ה שלדידה זו אינה קינה, אלא קינתו ובכייתו היא על הנסתרות לה’ אלו קינתו שפרחו ונגנזו באותה עת.

וזה גופא גלום בדקדוק דברי חז”ל שאין לפניו בכיה בבתי בראי אלא בבתי גוואי, שעל התבנית החיצונית - סילוק על סילוק המציאות והצער שהיה, על זה אין בכיה לפניו, על מה הוא בוכה - על סילוק העתיד שהיה מוצפן בתוך ההווה, זה בתי גוואי, ועל זה יש לפניו בכיה.

ובזה המשיל המגיד מדובא משלו למלך שהיה לו ארמון מלא שכיות חמדה עד בלי קץ, וזה היה ידוע לכל. אך בתוך קירות הארמון הטמין את השכיות המיוחדות באמת, וזה לא היה ידוע לכל העולם אלא למלך לבדו. וכאשר נשרף הארמון, כולם בכו על השכיות הידועות, אבל המלך ידע שלא זה הכתר ולא זה הנזר, אלא הגלום ומוצפן בקירות הבית הוא העיקר, וכאשר כולם קוננו וכוונו על התפארת שהם הכירו, המלך בכה על משהו אחר בכלל, על הפנימיות המוצפנת ומוסתרת בתוך המעטפת.

וזה הנמשל, שאמר הקב”ה לירמיהו שהוא אינו יודע לבכות, שבכיתו היא על מה שהוא מבין ומשיג במעלת המקדש, אבל בכייתו של הקב”ה היא על רובד אחר, וזה אי אפשר לבן תמותה להבין, ע”כ שלחו לקרא לנשנות אבות האומה ומשה רעיא מהימנא, שהם יכולים לתפוס זאת, והם אלו שיבכו עמו.

ובכיה של מטה עצמה היא גם נחלקת לכמה מחלקות, יש לך בכי על היסורים שהיו, ויש לך בכיה על צער הסילוק, שניטל מישראל תפארת, יש לך בכיה על החיסרון בזמן ההווה, ויש לך בכי וצער על הגאולה העתידה המתעכבת. ובדבר זה גופא הבוכה על העתיד שעדין לא בא גם יש שתי מחלקות, יש בכי הבא מהצער שהזמן לא בא, ויש בכי המתגעגע לזמן העתיד לבא שהוא מיסוד נפשי יצאה בדברו.

ובכיה זו של געגועים היא הבכיה שבכו ישראל על נהרות בבל, שאמרו שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון, שהזכרון של ציון גרם להם בכי, שזה גופא בכי הגעגועים אשר רק מי שהתנסה בזה יכול להבין.

ובזה נבין מה שאמר להם ירמיהו (ילקו"ש) כאשר נטלו הגליות את עיניהם וראו את ירמיה שפירש מהם, געו כלם בבכיה וצווחו רבינו ירמיה הרי אתה מניחנו, שם בכו שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו, ענה ירמיה וא"ל מעיד אני עלי שמים וארץ שאם בכיתם בכיה אחת עד שהייתם בציון לא גליתם. ותימה הרי אין בבכיה זו תשובה, ועל מה אם היו בוכים כן בציון לא היו גולים.

אך כאשר אנו מבינים שבכיה זו לא היתה בכיה של צער אלא בכיה של געגועים, של זכרנו את ציון, אנו מבינים כי היתה זו היתה בכיה של נפשי יצאה בדברו, בכיה של השתוקקות לקרבת השם ולאהבתו, ובכיה זו אכן היתה מועילה להם יפה אם היו בוכים בהשתוקקות זו בציון.

לאור כל האמור אנו משכילים לקנות את חובת הבכיה ומעלת עניינה, באשר היא מגלמת בתוכה בחינות רבות ומועילות, פנים שונים מהבטים שונים, ויכול האדם בבכיתו לעורר הן את הרגשת חסרון מעלה שהתגלה, והן את החסרון של מטה הידוע. הן את הבכי על הצער הן את הבכי על הגעגועים. את על הגעגועים לעבר שהיה והן את הגעגועים לעתיד שיבא במהרה.

יועילו הדמעות לגאולת ישראל, לתיקון הבינון בשלמות תפארתו. יתן השם מציון ישועת ישראל בשובו שבות עמו, יגל יעקב ישמח ישראל.